

KÂŞGARLI MAHMUD
DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ
KÂŞGARLI MAHMUD JOURNAL OF
LANGUAGE AND LITERATURE

Cilt 1 Sayı 1 (2025)

kasgarlimahmud.org

SÖZCÜK SINIFLANDIRMALARINDA DİLBİLİMSEL DİLBİLGİSİ
ÖLÇÜTLERİNİN KULLANILMASI*

Using Linguistic Grammar Criteria in Word Classification

Öğr.Gör., Faruk ÖZEN

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
Yeni Türk Dili Bilim Dalı, faruk.ozen@msu.edu.tr, ozennfaruk16@gmail.com

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 18.05.2025

Kabul Tarihi: 20.05.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

Atıf

Özen, F. (2025) Sözcük Sınıflandırmalarında Dilbilimsel Dilbilgisi Ölçütlerinin Kullanılması, *Kâşgarlı Mahmud Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1(1), 1-17.

Öz

Günümüze kadar hem geleneksel dilbilgisi yaklaşımında hem de dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımında birçok sözcük sınıflandırma denemesi yapılmıştır. Sözcük sınıflandırmalarında hem geleneksel dilbilgisi hem de dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımında bazı ölçütler kullanılmıştır. Bu ölçütler, sözcük sınıflarının kategori içi özelliklerini ve sınırlıklarını belirlemek için önemli bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı birçok dilbilimci bir zorunluluk olarak görmektedir. Geleneksel dilbilgisi yaklaşımında sözcük sınıflandırmaları genellikle sözcüklerin öge konumuna veya anlam özelliklerine göre yapılmıştır. Dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımında ise sözcüklerin anlambilimsel, biçimbilimsel ve sözdizimsel özellikleri dikkate alınarak sınıflandırmalar yapılmıştır. Geleneksel dilbilgisi yaklaşımına göre yapılan sınıflandırmalar sözcüklerin sınıflarını belirlemede geçerli parametreleri her zaman sağlayamamıştır. Fakat dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımı temelinde yapılan sınıflandırmalar sözcüğün anlamı, biçimi ve sözdizimi temelinde yapıldığı için sözcüklerin sınıflarını belirlemede daha geçerli ölçütler sağlamıştır. Bu ölçütler içinden sözcüğün anlamsal özellikleriyle ilgili bilgiler içeren anlambilimsel ölçüt, sözcüğün sınıfını belirlemede her zaman doğru parametreler vermediği için çok tercih edilmemiştir. Bunun yerine sözcüğün sınıfını belirlerken daha somut parametreler sağladığı için sözdizimsel ve biçimbilimsel ölçütler kullanılmıştır. Bu iki ölçüt, sözcüğün biçimi ve sözdizimi özellikleri ile ilgili ölçütlerdir. Yine de

* Bu çalışma Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN danışmanlığında devam eden *Türkçe Sözcük Sınıfları İçerisinde Sıfat* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

sözcüğü belirlemede belirli parametreler sağladığından dolayı anlambilimsel ölçüt de kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sözcük Sınıflandırma Ölçütleri, Anlambilimsel, Biçimbilimsel, Sözdizimsel.

Abstract

Until today, many attempts have been made to classify words both in the traditional grammar approach and in the linguistic grammar approach. In lexical classifications, some criteria have been used in both traditional grammar and linguistic grammar approaches. These criteria are an important need for determining the intra-category properties and limitations of word classes. Many scholars or linguists see this need as a necessity. In the traditional grammatical approach, lexical classifications are usually made intuitively and according to the element position of words. In the linguistic grammar approach, on the other hand, classifications are made by considering the semantic, morphological and syntactic features of words. The classifications made according to the traditional grammatical approach did not always provide valid parameters for determining the classes of words. However, classifications based on the linguistic grammar approach provided more valid parameters in determining the classes of words since they were based on the meaning, form and syntax of the word. Among these criteria, the semantic criterion, which contains information about the semantic features of the word, is not preferred because it does not always provide accurate parameters for determining the class of the word. Instead, syntactic and morphological criteria were used because they provide more concrete parameters for determining the word class. These two criteria are related to the morphological and syntactic features of the word. Nevertheless, the semantic criterion was also used because it provides certain parameters for identifying the word.

Keywords: Word Classification Criteria, Semantical, Morphological, Syntactical.

Giriş

Doğal dillerdeki sözcüklerin sınırlarını ve kategori içi özelliklerini kapsamlı bir şekilde tanımlamak ve belirlemek oldukça zor bir süreçtir. Tarih boyunca birçok araştırmacı veya dilbilimci ve hatta filozof sözcükleri sınıflarına ayırmıştır. Bu sınıflandırmalar içinde özellikle Eski Yunan geleneği önemli bir yer arz etmektedir. Platon, *isim* (onoma) ve *eylem* (rhema) olarak iki sözcük sınıfı belirlemiştir (Lyons, 1983). Sonra Aristo, sözcük sınıflarını sekiz kategoride sınıflandırmıştır. Bu kategoriler; *harf*, *hece*, *bağlaç* (sundesmos), *tanımlık* (arthron), *ad* (onoma), *eylem* (rhema), *durum* (ptosis) ve *söz* (logos)'dür (Harris-Taylor, 2002). Bu

kategorilerden bazıları günümüzde yapılan sözcük sınıflandırmaları içerisinde yoktur. Trakyalı Dionysios, ilk geleneksel dilbilgisi kitabı olarak kabul gören *Gramer Sanatı*'nda, sözcük sınıflarını *ad*, *eylem*, *ortaç*, *tanımlık*, *zamir*, *edat*, *zarf* ve *bağlaç* olarak sekiz kategoride ele almıştır (Thraks, 2006). Hint geleneğine bakıldığında ise Yaska, sözcük sınıflarını *ad* (nama), *eylem* (akhyata), *önek* (upasarga) ve *edat* (nipata) olarak dört kategoride incelemiştir. Son olarak Arap geleneği, sözcük sınıflarını *ad*, *eylem* ve *edat* olarak üçe ayırmıştır (Strazny, 2005). Günümüzde de sözcüklerin sınıflandırılması hem Türkçe hem de diğer dillerde en çok araştırılan ve tartışılan dil konularının başında gelmektedir.

Bu çalışmada da sözcüğün sınıfını belirlemede kullanılacak olan ölçütlerin sözcüğün anlam, biçim ve sözdizim özelliklerine bağlı olarak anlambilimsel biçimbilimsel ve sözdizimsel ölçütle olması gerektiği anlatılacaktır. Sözcüğün sınıfı belirlenirken bu ölçütlerin hepsini birlikte kullanmanın daha doğru parametrelere ulaştıracağı da ifade edilecektir. Bu ölçütlere ek olarak sözcüğün kategori içi özelliklerinin dikkate alınması gerektiği vurgulanacaktır. Bu açıklamalar hem Türkçeden hem de diğer dünya dillerinden örnekler verilerek yapılacaktır.

Sözcük Sınıflandırmaları

Sözcük sınıflandırmalarını, geleneksel dilbilgisi yaklaşımı temelli ve dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımı temelli sınıflandırmalar olarak iki başlıkta ele almak mümkündür. Her iki yaklaşımda da sözcük sınıflandırmalarının sayısı oldukça fazladır. Geleneksel dilbilgisi yaklaşımı temelinde yapılan sözcük sınıflandırmaları arasında herhangi bir birliktelik yoktur. Bu sınıflandırmalar genel itibariyle sözcüğün öge konumuna veya anlamsal özelliklerine göre yapılmıştır (Deny, 2012; Banguoğlu, 2015; Ergin, 2009; Korkmaz, 2014; Delice, 2012). Dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımı temelinde yapılan sözcük sınıflandırmalarında ise sözcükler sınıflandırılırken sözcüğün anlam, biçim ve sözdizim özellikleri dikkate alınmıştır (Carnie, 2006; Radford, 2009; Haspelmath, 2001; Givon, 1984; Finegan, 2008; Booij, 2005; Kroeger, 2005). Hatta bazı çalışmalarda edimbilim (pragmatics) temelli ölçütler de dikkate alınmıştır (Lier, 2009).

Hem geleneksel dilbilgisi hem de dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımı temelinde oluşturulan sözcük sınıflandırmaları genel itibariyle sekiz kategoriye ayrılmıştır. Bu sınıflar; *ad*, *eylem*, *sıfat*, *zarf*, *zamir*, *edat*, *bağlaç* ve *ünlemdir*. Ayrıca bu sınıflara ek olarak dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımı temelinde oluşturulan sınıflandırmalarda İngilizce, Latince ve İrlandaca gibi dillerde tanımlık (article) olarak tanımlanan *the* ve *a*; belirleyici (specifier) olarak tanımlanan *who*,

whom, whose, what, when vb. sözcükler de sözcük sınıfları içerisinde kabul edilmiştir (Delahunty ve Garvey, 2010).

Sözcüğü belirleyebilmek amacıyla kullanılan çeşitli sözcük düzeyleri vardır: *yazımsal sözcük* (orthographic word), *sesbilimsel sözcük* (phonological word), *biçimbilimsel sözcük* (morphologic word), *anlambilimsel sözcük* (semantic word), *sözdizimsel sözcük* (syntactic word). Bu sözcük düzeylerinin bazıları, sözcük sınıflarını belirlemek için ölçüt olarak kullanılabilir (Bhat, 1994; Radford, 2004; Carnie, 2006).

Sözcük Sınıflandırmada Kullanılan Dilbilimsel Dilbilgisi Ölçütleri

Eski Yunan gramer anlayışında sözcükler sınıflandırılırken ölçüt olarak büyük oranda anlambilimsel ölçüt kullanılmıştır (Bayrav, 1998). Ancak bakıldığında bir sözcüğün birden fazla dilbilgisel özelliği vardır ve bu, dil sistemi içerisinde doğal bir durumdur. Bu bağlamda sözcüğü sınıflandırırken tek bir ölçüte bağlı kalmak doğru sınıflandırmalar yapılmasında bir engel oluşturabilmektedir.

Bu açıdan dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımında sözcüklerin sınıfları belirlenirken birçok çalışmada üç ölçüt temel alınmıştır. Bu ölçütler *sözdizimsel*, *biçimbilimsel* ve *anlambilimsel* ölçütlerdir. Bu ölçütler arasında sözcüğün biçim özellikleriyle ilgili olan biçimbilimsel ölçüt ve sözcüğün sözdizim özellikleriyle ilgili olan sözdizimsel ölçüt, sözcüğün sınıfını belirlerken daha somut veriler sağlamaktadır. Anlambilimsel ölçüt, bazı kısıtlamalara sahip olduğu için sözcüğün sınıfını belirlerken somut veriler sağlamada yetersizdir. Yine de sözcüğün sınıfı belirlenirken anlambilimsel ölçütün de bazı veriler sağladığını belirtmek gerekmektedir. Sonuç itibarıyla bu ölçütlerin tümünü beraber kullanmak, sözcüğün sınıfını belirlemede bütünleşik bir açıklama sistemi ortaya koymaktadır ve bu da sözcüğün sınıfını belirlerken somut verilere ve dolayısıyla doğru sonuçlara ulaştırmaktadır. Bir sözcüğün sınıfının uygun bir biçimde belirlenmesi için birden fazla ölçütün kullanılması ihtiyacı, dilbilim alanındaki birçok araştırmacı ve bilim insanı tarafından kabul görmüştür (Bhat, 1994; Radford, 2004; Carnie, 2006). Aslında bu ihtiyaç bir zorunluluk olarak görülmelidir. Çünkü bahsedildiği üzere sözcüğün tek bir özelliği yoktur ve aynı zamanda dil sistemi içerisinde özellikle dil konuşurunun kullanımından kaynaklanan sözdizim tercihlerinden dolayı sözcük yapıları çok çeşitli olabilmektedir. Bu da sözcüklerin sınıflarını belirlerken birden fazla ölçüt kullanılması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda bütün bu ölçütlerin yanında sözcük sınıflarının kategori içi özellikleri de sözcüğün sınıfını belirlemede bizlere somut ve doğru

bilgiler sağlamaktadır. Örneğin bir sıfatın soyut özelliğinin bulunması, bir adın kavram veya nesnelere karşılması veya bir zarfın sıfatı derecelendirmesi gibi.

Sıfat sınıfından bir örnek verilecek olursa dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımında sıfatın yüklemcil sıfat (predicative adjective) olarak kabul edilen türü de vardır. Yüklemcil sıfat, yüklem konumunda bulunan sıfattır. Fakat geleneksel dilbilgisi yaklaşımında bu konumda bulunan sıfat ad olarak varsayılmıştır. Çünkü bu anlayışa göre sıfat, sadece adlardan önce gelerek adı nitelemekle görevli sözcük olarak sınıflandırılmıştır (Ergin, 2009; Korkmaz, 2014; Karahan, 2014; Koç, 1998; Banguoğlu, 2015). Bu durum, geleneksel dilbilgisi yaklaşımının sözcük sınıflandırmalarını öge konumuna göre yapmasından dolayı ortaya çıkmıştır. Dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımında ise sıfatın sadece adın önüne gelerek adı nitelemediği, addan sonra gelerek de onu niteleyebildiği ortaya konmuştur (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2019; Demircan, 1999; Trask, 1993; Bhat, 1994).

(1)

a. *tatlı* (S) çocuk (A)

b. çocuk (A) *tatlıdır* (S).

Geleneksel dilbilgisi yaklaşımında (1-a)'daki *tatlı* sözcüğü sıfat, (1-b)'deki *tatlı* sözcüğü ad olarak varsayılır. Öncelikle buradaki sözcük sınıflandırmasında tek bir ölçüt kullanılmamalıdır ve öge konumu bize her zaman sözcüğün sınıfı hakkında net bilgi verememektedir. Hem (1-a)'ya hem de (1-b)'ye bakıldığında *tatlı* sözcüklerinin *çocuk* adının soyut bir özelliğini ifade ettiği söylenebilir. Aslında her ikisi de bir adın tek başına gönderimi olmayan özelliğini belirtmektedir. Adın gönderimi *tatlı* sözcüğüyle daha da belirginleşmiştir. Sözcüğe biçimbilimsel açıdan bakıldığında sözcüğün sıfat yapan eklerden birini (+II) aldığı görülmektedir. Sözdizimsel açıdan bakıldığında da (1-a)'daki sözcüğün niteleyici sıfat, (1-b)'deki sözcüğün ise yüklemcil sıfat olduğu görülmektedir. Yani bakıldığında (1-b)'deki yüklem konumunda bulunan *tatlı* sözcüğü de sıfat sözcük sınıfına ait bir sözcüktür. Dolayısıyla (1)'deki durum, sözcüğün öge konumunun sınıfını belirlemede her zaman tek başına yeterli olmadığını ve doğru parametreler sağlamadığını gösterir.

(2)

a. Masanın üzerinde *tatlı* (A) vardı.

Sözcük sınıfları içerisinde işlevsel rol değişimi¹ vardır. İşlevsel rol değişimi, belirli bir sözcük sınıfındaki sözcüğün, herhangi bir biçimsel işaret veya değişiklikle belirtilmeksizin, başka bir sınıftaki sözcük olarak kullanılmasıdır (Schönefeld, 2005). Yani bir sözcüğün sınıf değişikliğine uğramasıdır. Bu açıdan (2-a)'daki *tatlı* sözcüğünü sıfat olan *tatlı* sözcüğüyle karıştırmamak gerekir. (2-a)'daki sözcük artık bir adın özelliğini belirtmemektedir. Bu sözcük bir kavram veya nesneyi karşılamaktadır. Dolayısıyla da bu sözcük ad olarak sınıflandırılan bir sözcüktür.

Adın tanımlanmasında “kişi, yer veya şey”, eylemin tanımlanmasında ise “bir eylem, durum veya olma durumu” olduğu ifade edilir. Bu açıklamalar genel olarak sözcüğün anlambilimsel özellikleri temelinde yapılmaktadır. Fakat daha önce bahsedildiği gibi sözcüğün sınıfını belirlerken tek bir ölçüt kullanmak her zaman doğru sonuca ulaştırmayabilir. Anlambilimsel ölçütü tek başına kullanmak da bir sözcüğün sınıfını belirlemede her zaman doğru parametreler vermemektedir (Carnie, 2006).

(3)

a. The *destruction* of the city bothered the Mongols.

(Şehrin yıkımı Moğolları rahatsız etti.)

b. *Sincerity* is an important quality (Carnie, 2006: 36).

(*Samimiyet* önemli bir niteliktir.)

Andrew Carnie, herhangi bir sözcüğün sınıfını belirlerken sözcüğün anlam özelliklerinin tek başına işe yaramayacağını dolayısıyla da anlambilimsel ölçütün tek başına sözcüğün sınıfını belirlemek için kullanılmaması gerektiğini söyler. Carnie bu durumu açıklarken (3-a) ve (3-b)'deki iki örneği vermiştir. Her iki örneğe de bakıldığında (3-a)'da ad olarak sınıflandırılan *destruction* (yıkım) sözcüğü “kişi, yer veya şey” anlamını karşılamaz. Sözcüğün anlambilimsel özelliklerine bakılırsa bu sözcük bir eylem olmalıdır. Fakat ana dili konuşurları, bu sözcüğü ad olarak belirlemektedir. Benzer bir biçimde (3-b)'de *sincerity* (samimiyet) sözcüğü bir niteliği belirtir ve sıfat sözcük sınıfıyla alakalı bir özelliği gösterir ve anlambilimsel özelliklere göre bu sözcük sıfat olmalıdır. Ancak bu sözcük addır. Hem (3-a) hem de (3-b)'deki duruma bakıldığında sözcük sınıflarını anlambilimsel ölçüte göre

¹ Bu terim için aynı zamanda dilbilimsel dilbilgisinde sıfır türetim (zero derivation) (Bloomfield, 1973) ve değiştirim (conversion) (Bauer, 1983; Quirk ve diğ., 1985) terimleri de kullanılmaktadır.

sınıflandırmak doğru parametrelere ulaştırmada sorun yaratmaktadır. Bundan dolayı Carnie, anlambilimsel ölçüte önem vermez ve sözcüklerin sınıfını belirlemede tek başına yeterli olmayacağını düşünür. Carnie'ye göre bir sözcüğün sınıfı hakkında doğru parametreleri elde etmek o sözcüğün biçim ve sözdizim özelliklerine bakmakla mümkündür. Bu bağlamda Carnie, sözcüğün sınıfını belirlemek amacıyla iki test uygulamaktadır: biçimbilimsel dağılım ve sözdizimsel dağılım (Carnie, 2006).

Biçimbilimsel dağılım, bir sözcükle birlikte görülebilen ek türlerini yani ön ek ve son ekleri dolayısıyla da biçimbilimi ifade etmektedir. Bu ek türleri bir sözcükten başka bir sözcük oluşturabilen yapım ekleri (derivational morphemes) ve belirli sınıflara eklenen çekim ekleridir (inflectional morphemes) (Carnie, 2006). Örneğin, *dire-* eylemine *-k* eki eklendiğinde ad sözcük sınıfı elde edilir. *-k* eki böylece ad sözcük sınıfı yapan bir yapım ekidir. Bu durumda her zaman olmasa da eylem kökü üzerine *-k* ekini alan herhangi bir sözcük addır denilebilir. Bu biçimbilimsel dağılıma bir örnektir. Benzer bir örnek, addan sıfat sözcük sınıfı yapan *-sAl* ekinde bulunur. *Duygu* sözcüğünü örnek olarak alırsak ve ona *-sAl* ekini eklersek, *duygusal* sıfatını elde ederiz. Dolayısıyla ada gelen *-sAl* eki sıfat olma testidir/ölçütüdür. Bu örneklerden hareketle yapım ekleri bir sözcüğü belirli bir sınıfa sokar; çekim ekleri bir sözcüğü belirli bir sınıfa sokmaz, sadece belirli sınıflara eklenir. Örneğin, durum eklerinden (case suffixes) biri olan *+dan* ayrılma durum eki yalnızca kategori içi özellik olarak ad sınıfına ait sözcüklere eklenir: *Kanepe+den, söz+den, yurt+tan*.

Sözcük sınıflarını belirlemede doğru parametrelere ulaşmak için kullanılan diğer bir test türü ise sözdizimsel dağılımdır (Carnie, 2006). Sözdizimsel dağılım, bir cümledeki sözcüklerin arkasında veya önünde belirli olan sözcük sınıflarına ait başka sözcüklerin bulunabilmesini ifade etmektedir. Örnek verecek olursak İngilizcede *the* gibi tanımlıklar (articles), tipik olarak adlardan önce görünürler. Türkçede ise niteleyici olarak bir ad öncesinde sıfat, bir eylem ve sıfat da öncesinde zarf sözcük sınıfına ait bir sözcük istemektedir.

(4)

a. *kocaman adam* (Sıfat+Ad)

b. *biletler tamamen tükendi*. (Zarf+Eylem)

c. *daha iyi* (Zarf+Sıfat)

(4-a)'da *kocaman* sıfatı, *adam* adının bir özelliğini belirterek onu nitelemiştir ve göndergesinin daha belirgin olmasını sağlamıştır. (4-b)'de *tamamen* zarfı, *tükendi* eylemini

nitelemiş ve eylem hakkında ek bilgi sağlamıştır. (4-c)'de ise *daha* zarfı, *iyi* sıfatını nitelemiş ve derecesi hakkında bilgi sağlamıştır. Dolayısıyla *kocaman*, *tamamen* ve *daha* sözcükleri sırasıyla adın, eylemin ve sıfatın niteleyicisi konumundadır. Dolayısıyla da sözdizimsel ölçüt temelinde bakıldığında bu sözcüklerin sınıfını belirlemek doğru parametreler sağlamıştır. Çünkü her bir sözcük, kategori içi özelliklerine uygun olarak diğer sözcük sınıflarıyla ilişkiler gösterir.

Carnie gibi Radford da bir sözcüğün sınıfını belirlemek için sözdizim ve biçim özelliklerinin kullanılması gerektiğini söylemektedir. Radford, Carnie'nin aksine sözcüğün anlam özelliklerinin de kullanılabileceğinden bahsetmiştir (Radford, 2004). Fakat Radford, anlambilimsel ölçütün diğer ölçütlerden farklı olduğu ve dikkatli bir biçimde kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Radford Carnie'ye benzer biçimde, *Assassination* (suikast) sözcüğünün anlambilimsel açıdan bir eylemi karşıladığını ancak sözcüğün sınıfının ad olduğunu, *illness* (hastalık) sözcüğünün de bir durumu ifade ettiğini ancak sözcüğün sınıfının sıfat değil ad olduğunu söylemiştir. Ek olarak *Cambridge* sözcüğünün konum ifade ettiğini fakat sözcüğün edat değil ad sınıfına ait bir sözcük olduğu belirtmiştir (Radford, 2004). Radford da sözcüğe ait biçim özelliklerinin sözcüğün sınıfını belirlemede daha doğru parametrelere ulaştırdığını ve İngilizcenin oldukça zayıf bir çekim morfolojisi sistemi olduğunu vurgulayıp ayırt edici çekim özelliklerine sahip iki ana sözcük sınıfı olduğunu söylemiştir. Bunlar; adlar ve eylemlerdir (Radford, 2004).

Sözcüklerin biçim özellikleri, sözcüğün sınıfının belirlenmesinde genel olarak bir izlenim vermektedir. Çünkü bir sözcük çekim ve türetme özelliklerine sahiptir. Bu çekim ve türetme özelliklerine bakarak sözcük sınıfı tespit edilebilir. Bunun yanı sıra morfolojinin düzensiz olması, bazen kendine özgü kısıtlamalara sahip olması, bazen sınırlı üretkenliği nedeniyle her zaman doğru morfolojik ipuçları elde edilememektedir. Birçok morfemin birden fazla kullanıma sahip olması biçimbilimsel ölçütü sorunlu hale getirebilmektedir (Radford, 2004).

Türkçede yapım ekleri içerisinde bulunan bir ekin farklı sözcük sınıfı yapımında kullanıldığı gösterir bazı örnekler vardır. Bu durum da sözcüğün biçim özelliklerinin doğru şekilde tespit edilmesi gerektiğini göstermektedir.

(5)

+CA eki

- a. sessiz+ce (Sıfattan Zarf)
- b. insan+ca (davranış) (Addan Sıfat)
- c. ayrı+ca (Sıfattan Zarf)

+CA eki eklendiği sözcüğü farklı bir sözcük sınıfına dahil etmiştir. Bu ek (5-a)'da *sessiz* sıfatına gelerek bu sözcüğü zarf yapmıştır. Aynı ek (5-b)'de *insan* adına gelerek bu sözcüğü sıfat, (5-c)'de ise *ayrı* sıfatına gelerek bu sözcüğü de zarf sınıfına dahil etmiştir.

(6)

-(A)k eki

- a. dur-(a)k (Eylemden Ad)
- b. esne-k (kumaş) (Eylemden Sıfat)

Benzer bir durum (6)'da görülmektedir. -(A)k eki (6-a)'da *dur-* eylemine gelerek bu sözcüğü ad, (6-b)'de *esne-* eylemine gelerek bu sözcüğü de sıfat sınıfı yapmıştır.

(7)

+II eki

- a. Turgut+lu (Addan Ad)
- b. ev+li (Addan Sıfat)

(7)'de de benzer bir durum vardır. +II eki (7-a)'da *Turgut* adına gelerek bu sözcüğü ad, (7-b)'de de *ev* adına gelerek bu sözcüğü sıfat sınıfına dahil etmiştir.

(8)

+IIk eki

- a. kalem+lik (Addan Ad)
- b. elbise+lik kumaş (Addan Sıfat)
- c. ayrı+lık (Sıfattan Ad)

Son olarak (8)'e bakıldığında da aynı durumu görmek mümkündür. +IIk eki (8-a)'da *kalem* adına eklenerek bu sözcüğü ad, (8-b)'de ise *elbise* adına gelerek bu sözcüğü sıfat sınıfına dahil etmiştir. (8-c)'de de *ayrı* sıfatına gelerek sözcük ad sınıfına dahil olmuştur.

(5), (6), (7) ve (8)'de görüldüğü gibi yapım eklerinin bazen farklı sözcük sınıflarına eklenebilmeleri, bazı sözcüklerin sınıflarını belirlemede biçimbilimsel ölçütü yetersiz kılmakta ve bu bağlamda biçimbilimsel ölçütün tek başına kullanılması sorun yaratmaktadır. Dolayısıyla sözcüğün sınıfını belirlemede farklı ölçütler de kullanılmalıdır ve bu ölçütlerden biri daha önce belirtildiği gibi sözdizimsel ölçüttür. Bu ölçüt, sözcüklerin öbek ve cümle yapıları içinde bulunabileceği konumlara ilişkin ölçütlerdir (Radford, 2004).

Carnie ve Radford'a ek olarak Tallerman da dilbilimsel dilbilgisinde, sözcük sınıflarının büyük ölçüde biçim ve sözdizimden elde edilen kanıtlar kullanılarak belirlendiğinden bahsetmiştir (Tallerman, 2015). Son olarak Givon da sözcük sınıflarını belirlemede en evrensel ölçütün anlambilimsel ölçüt olduğunu söylemiştir. Bunun yanında sözdizimsel ölçütün de evrensel olduğunu ve diller arası çeşitliliğin en fazla gerçekleştiği ölçütün biçimbilimsel ölçüt olduğundan bahsetmiştir. Bundan dolayı bir dildeki ad, eylem ve sıfatın diğer sözcük sınıflarından daha prototipik olduğunu varsaymıştır. Bunun sebebi bu sözcük sınıflarının morfolojik ölçüt açısından daha ayırt edici görünüm vermesidir (Givon, 2001: 49).

Bağlamlardan yola çıkarak anlaşıldığı üzere sözcüğün sınıfını belirlerken birden fazla özellikten yola çıkarak parametre belirlemek, sözcüğün sınıfını belirlemede daha doğru sonuçlara ulaştıracaktır. Geleneksel yaklaşımların tersine bir sözcüğün sınırlarını tespit edebilmek için çok daha mantıklı ve tutarlı bulgular gerekmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi bu bağlamda herhangi bir sözcüğün sınıfı belirlemek amacıyla tek bir ölçüt değil birden fazla ölçüt kullanmak kesinlikle bir zorunluluktur. Aksi hâlde, bir sözcüğün sınıfı belirlenirken yanlış varsayımlara ulaşılabilir. Bu açıdan bakıldığında bir sözcüğün sınıfını belirlerken bütünlük bir açıklama sistemi oluşturan, sözcüklerin anlam, biçim ve sözdizim özellikleri temelinde açıklamalar yapılmasını sağlayan anlambilimsel, biçimbilimsel ve sözdizimsel ölçütler kullanılmalıdır. Bu ölçütlerin yanında sözcüklerin kategori içi ve kategori dışı özelliklerini belirlemek ve bu özellikleri de sınıfları belirlerken dikkate almak doğru parametrelere ulaştıracaktır.

Sözcüğün anlambilimsel, biçimbilimsel ve sözdizimsel özellikleri ve sözcüklerin kategori içi ve kategori dışı özellikleri dikkate alınmadığında (9)'daki gibi yanlış yorumlamalar ortaya çıkabilir.

(9)

- a. Cep telefonların *bükülebilmesi* artık mümkündür.

- b.** Cep telefonu cebimdeyken *bükülmüş*.
c. *Bükük* (bükülmüş) telefonlar çok da kullanışlı değildi.

(9)'da *bükülebilmesi*, *bükülmüş* ve *bükük* sözcüklerinin tümü aslında anlambilimsel açıdan bir eylemi ifade eder. Fakat (9-a)'da *bükülebilmesi* bir olgudan bahsettiği için ve biçimbilimsel açıdan adların kategori içi özelliklerini ifade ettiğinden dolayı ad, (9-b)'de *bükülmüş* sözdizimsel açıdan eylemin kategori içi özelliklerini yansıttığı konumu olan yüklem konumunda ve biçimbilimsel açıdan eylemin kategori içi özelliklerini (zaman) belirttiği için eylem, (9-c)'deki *bükük* sözcüğü ise hem biçim hem de sözdizim açısından sıfatın kategori içi özelliklerini yansıttığından dolayı sıfat olarak belirlenmelidir. *Bükülebilmesi* ve *bükük* (bükülmüş) sözcükleri ilk bakışta bir eylem gibi görünebilir ve yanlış belirlemeler ortaya çıkabilir. Fakat dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımına ait olan sözcük sınıfı belirleme ölçütleri ve sözcük sınıflarının kategori içi özellikleri dikkate alındığında sözcüklerin sınıfları hakkında doğru verilere ulaşılabilmektedir.

Daha önce belirtildiği üzere Türkiye Türkçesi üzerine yapılan geleneksel dilbilgisi incelemelerinde anlambilimsel, biçimbilimsel ve sözdizimsel özellikler dikkate alınmayarak sözcük sınıfı genellikle sözcüğün cümle içerisindeki öge konumuna ya da anlamsal ve görevli olmasına göre sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda belirlenen ölçütler, sözcükleri her zaman sözdizimsel birim içerisinde ayırt etmeye imkân sağlamamaktadır.

(10)

- a.** *Kahverengi* kalem benimdir.
b. Benim kalemim *kahverengidir*.

Geleneksel yaklaşımda (10-a)'da *kahverengi* sözcüğünün sınıfı sıfat olarak varsayılmaktadır. Fakat geleneksel yaklaşıma göre (10-b)'de aynı sözcük hiçbir biçimlenmeye veya işlemelemeye uğramadan ad olarak varsayılmıştır (Korkmaz 2014, Ergin 2009, Karahan 2014). Sözdizim kuralları dikkate alındığında bu iki kullanım arasında bir farklılık olması gerekir. Geleneksel anlayıştaki bu farklılığın nedenine bakıldığında bazı yaklaşımların sebep olduğu görülmektedir. Geleneksel dilbilgisinde niteleme (attribution) bir işlev olarak değil bir sözcük sınıfı olarak varsayılmıştır (Sultanzade, 2008). Her iki örnekte de *kalem* sözcüğü *kahverengi* sözcüğüyle nitelenmiştir. (10-a)'da *kahverengi* sözcüğü addan önceki bir konumdadır ve adı özellikleri yönünden nitelediği (modifier/attributive) için sıfat olarak sınıflandırılmıştır. Bu yapıdaki bir belirlemede herhangi bir sorun gözükmemektedir. Bu

sınıflandırma dilbilimsel dilbilgisi verilerine de uygundur. Ancak geleneksel anlayışta addan sonra yüklemcil konumda bulunan *kahverengi* sözcüğü de ad olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada geleneksel dilbilgisindeki ad cümlesi adlandırılmasının da etkisi vardır. Geleneksel dilbilgisi incelemelerinde (10-a) ve (10-b)'de *kahverengi* sözcüğünün sözcük sınıfı belirlenirken tümcedeki öge konumu ve işlevi dikkate alınmıştır. Bu örneklerde *kahverengi* sözcüğünün biçimbilimsel açıdan biçimlenip biçimlenmediğine ya da anlamsal olarak halen bir adın niteliğine gönderimde bulunup bulunmadığına veya halen niteleme işlevinin olup olmadığına bakılmaksızın sıfat ve ad olarak ayrı sınıflandırma yapılmıştır. Geleneksel yaklaşıma göre sıfatın tek bir işlevi bulunmaktadır. Bu işlev, adın önüne gelip adı nitelemektir. Oysa bir sıfat niteleyici olarak hem addan önce gelerek ad öbeğinin eklentisi hem sıfat öbeğinin başı hem de bir cümlede yüklemcil (predicative) konumda bulunup bir adın niteleyicisi olabilir. Ek olarak İngilizce ve Fransızca gibi dillerde sıfat hem addan önce hem de addan sonra gelerek niteleyici olarak kullanılabilir.

(11)

Türkçe

- a. Sokağın karşısında *yakışıklı* (S) adam gördüm. (niteleyici)
b. Sokağın karşısında gördüğüm adam *yakışıklıydı* (S). (yüklemcil)

(12)

İngilizce

- a. I saw a *handsome* (S) man across the street. (niteleyici)
b. The man I saw across the street was *handsome* (S). (yüklemcil)

(13)

Fransızca

- a. J'ai vu un *beau* (S) monsieur de l'autre côté de la rue. (niteleyici)
b. L'homme de l'autre côté de la rue était *beau* (S). (yüklemcil)

İngilizce *handsome* (yakışıklı) ve Fransızca *beau* (yakışıklı) sıfatı, (12-a) ve (13-a)'da niteleyici olarak kullanılırken (12-b) ve (13-b)'de ise addan sonraki bir konum olan yüklemcil konumda kullanılmıştır.

Sonuç

Sözcüklerin sınıflandırılması, ifade edildiği gibi geçmişten günümüze süregelen ve bugün de dilbilimciler ve bilim insanları arasında en çok tartışılan konularından biri olmuştur. Geleneksel dilbilgisi yaklaşımında sözcük sınıfları sözcüklerin öge konumuna göre ve anlam özelliklerinden yola çıkarak yapılmıştır. Bu açıdan geleneksel anlayışta sözcüklerin sınıflarını doğru biçimde belirlemek her zaman mümkün olmamıştır. Dilbilimsel dilbilgisi yaklaşımında ise sözcüğün kategori içi özellikleri dikkate alınmış ve aynı zamanda sınıflandırmalar sözcüğün anlam, biçim ve sözdizim özelliklerine göre yapılmıştır. Sözcük sınıflarını belirlerken bu ölçütlerin tümünü kullanmak, sözcüğün sınıfını belirlemede bütünlük bir açıklama sistemi de oluşturmuştur. Çünkü dil sistemi içerisindeki tüm yapılar aynı değildir. Bazı yapılarda sözcüğün sınıfını belirleyebilmek için birden fazla özelliğine bakmak gerekebilmektedir. Bundan dolayı sözcük sınıflarını belirlerken sözcüğün hem kategori içi özellikleri hem de anlam, biçim ve sözdizim özellikleri dikkate alınarak sınıflandırma yapılırsa sözcüğün sınıfı hakkında doğru bilgilere ulaşılabilir.

Kaynakça

- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bauer, L. (1983). *English Word-Formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bayrav, S. (1998). *Filolojinin Oluşumu*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Bhat, D.N.S. (1994). *The Adjectival Category (Criteria for differentiation and identification)*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bloomfield, L. (1973) *Language*, London: George Allen & Unwin LTD.
- Booij, G. (2005). *The Grammar of Words: An Introduction to Linguistic Morphology*. New York: Oxford University Press.
- Carnie, A. (2006). *Syntax: A Generative Introduction (Second Edition)*. United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Croft, W. (1991). *Syntactic Categories and Grammatical Relations*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Delahunty, G.P.; Garvey, J.J. (2010). *The English Language (From Sound to Sense)*, Fort Collins Colorado: The WAC Clearinghouse.

Delice, H. İ. (2012). *Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir?* Turkish Studies, Volume 7/4, 27-34.

Demircan, Ö. (1999). *Türkçede türsel bir ayırım [\pm baş düşümlü]: “Türkçede ‘sıfat’ ayırımına düşümsel bir bakış”* (haz. Y.Aksan+M.Aksan), Mersin Üniversitesi Yayınları, XII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, 127-140.

Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi* (Uyarlayan Benzer. A). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım.

Finegan, E. (2008) *Language: Its Structure and Use*. Boston: Thomson Wadsworth.

Givón, T. (2001). *Syntax: An Introduction I*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

Givón, T. (1984). *Syntax, Vol I*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

Harris, R. – Taylor, T. (2002). *Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları I* (çev. E.E. Taylan-C. Taylan). Ankara: TDK Yayınları.

Haspelmath, M. (2001). *Word classes and parts of speech*. International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences, ed. by Paul B. Baltes and Neil J. Smelser, The Netherlands: Pergamon, 16538–16545.

Hopper, P.L. and Thompson, S.A. (1984). *The discourse basis for lexical categories in universal grammar*. Language 60, 703-752.

İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, S., (2019). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Karahan, L. (2014). *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçay Yayınları.

Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

Kroeger, P. R. (2005). *Analyzing Grammar An Introduction*, New York: Cambridge University Press.

Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: Chicago University Press.

Lyons, J. (1983). *Kuramsal Dilbilime Giriş* (çev. A.Kocaman). Ankara: TDK Yayınları.

Quirk, R. Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.

Radford, A. (2004). *English Syntax: An Introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.

Radford, A. (2009). *An Introduction to English Sentence Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schönefeld, D. (2005). *Zero Derivation-Functional Change-Metonymy*, Leipzig: University of Leipzig.

Strazny, P. (2005). *Encyclopedia of Linguistics*, Volume 1-2, New York: Fitzroy Dearborn.

Sultanzade, V. (2008). *Türk Gramerlerinde Sıfat Problemi*, Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.3933-3937.

Thraks, D. (2006). *Gramer Sanatı* (çev. Çoraklı, E.). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.

Trask, R.L. (1996). *A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics*. Brighton-England: Routledge.

Extended Abstract

Purpose: This study aims to use grammatical data when determining word classes. In addition to this data, the aim is to take into account the intra-category characteristics of word classes.

Method: The study emphasizes the necessity of using linguistic criteria in determining word classes. Each word has semantic, morphological, and syntactic features. These features provide some information about which class a word belongs to. Therefore, semantic, morphological, and syntactic criteria must be used when determining word classes.

Findings: Based on the findings of the study, it was determined that linguistic grammar criteria should be used to determine the classes of words. Using all of these criteria when determining the classes of words ensured more accurate results. A single criterion may not always give the correct result when determining the class of a word.

Andrew Carnie argues that the semantic properties of a word alone are not sufficient to determine its class, and therefore semantic criteria alone should not be used to determine a

word's class. According to Carnie, the correct parameters for a word's class can be obtained by looking at its morphological and syntactic properties. In this context, Carnie applies two tests to determine the class of a word: morphological distribution and syntactic distribution (Carnie, 2006).

Morphological distribution refers to the types of affixes that can be seen with a word, i.e., prefixes and suffixes, and therefore refers to morphology. These affix types are derivational morphemes, which can form a word from another word, and inflectional morphemes, which are added to certain classes (Carnie, 2006).

Another type of test used to determine the correct parameters for word classes is syntactic distribution (Carnie, 2006). Syntactic distribution refers to the presence of other words belonging to specific word classes before or after words in a sentence. For example, in English, articles such as “the” typically appear before nouns. In Turkish, however, a noun is typically preceded by an adjective, a verb, and an adverb belonging to the adverb word class.

Like Carnie, Radford also states that syntactic and morphological features should be used to determine the class of a word. Unlike Carnie, Radford mentions that semantic features of a word can also be used (Radford, 2004). However, Radford emphasizes that the semantic criterion is different from other criteria and should be used with caution. Similar to Carnie, Radford states that the word *assassination* semantically corresponds to an action but that the word class is a noun, and that the word *illness* expresses a state but that the word class is a noun rather than an adjective. Additionally, he noted that the word “*Cambridge*” indicates location but is a noun rather than a preposition (Radford, 2004).

Radford emphasizes that the morphological features of a word provide more accurate parameters for determining its class, and that English has a rather weak inflectional morphology system. He states that there are two main word classes with distinctive inflectional features: nouns and verbs (Radford, 2004).

The morphological features of words generally give an indication of the word class. This is because words have inflectional and derivational features. By looking at these inflectional and derivational features, the word class can be determined. However, due to the irregularity of morphology, its sometimes unique constraints, and its limited productivity, it is not always possible to obtain accurate morphological clues. The fact that many morphemes have multiple uses can make morphological criteria problematic (Radford, 2004).

In addition to Carnie and Radford, Tallerman also mentions that in linguistic grammar, word classes are largely determined using evidence derived from form and syntax (Tallerman, 2015). Finally, Givon stated that the most universal criterion for determining word classes is the semantic criterion. In addition, he mentioned that the syntactic criterion is also universal and that the morphological criterion is the criterion with the greatest interlingual variation. Therefore, he assumed that nouns, verbs, and adjectives in a language are more prototypical than other word classes. The reason for this is that these word classes exhibit more distinctive features in terms of morphological criteria (Givon, 2001: 49).

Results: The classification of words has been one of the most debated topics among linguists and scientists from the past to the present. In the traditional approach to grammar, word classes were determined based on the position of words in a sentence and their semantic features. From this perspective, it has not always been possible to correctly determine the classes of words in the traditional understanding. In the linguistic approach to grammar, however, the intra-category characteristics of words are taken into account, and classifications are made based on the meaning, form, and syntactic characteristics of words. Using all of these criteria to determine word classes has also created an integrated explanatory system for determining word classes. This is because not all structures within the language system are the same. In some structures, it may be necessary to look at more than one feature of a word to determine its class. Therefore, when determining word classes, if classification is done by considering both the intra-category features of the word and its meaning, form, and syntactic features, accurate information about the word's class can be obtained.

